

SAMLING OCH SAMVERKAN

Av civilekonom CARL LEISSNER

Civilekonom Carl Leissner gör i denna artikel en utförlig analys av samlings- och samverkanssträvandena på den borgerliga sidan vid 1966 års val. De slutsatser, som förf. drar av sitt material, är att borgfred utan några valtekniska påbyggnader i allmänhet givit det bästa resultatet — i några fall har dock valteknisk samverkan genom tillvaratagande av överskottsroster inneburit mandatvinst. Där valteknisk samverkan förekommit, har framgången blivit större, när partierna gått fram med egna listor under gemensam väljarbeteckning än när man använt s. k. varvade listor.

År 1966 avgavs vid landstingsman-
navalen och stadsfullmäktigevalen
i de städer som står utanför lands-

tingen — Stockholm, Göteborg och
Malmö — sammanlagt ca 192 000
röster på olika slags samlingslis-
tor. Medräknas även de ca 126 000
röster som i Stockholms stad till-
föll folkpartiet, vars listor upptog
både center- och folkpartister, sti-
ger samlingslistornas röstetal till
ca 318 000, vilket motsvarar 7,2
proc. av väljarkåren. Vid riksdags-
mannavalet 1964 erhöll samlings-
listorna sammanlagt drygt 78 000
röster motsvarande 1,8 proc. av
väljarkåren.

År 1964 förekom samlingslistor
endast i två valkretsar, nämligen
Gotland och Fyrstadskretsen. På
Gotland överenskom centern och
folkpartiet att använda en gemen-
sam väljarbeteckning, Mellanpar-
tierna. I Fyrstadskretsen framträd-
de MbS i konkurrens med övriga
borgerliga partier.

Vid det senaste valet förekom
samlingslistor i betydligt fler val-
kretsar. Samtidigt företeddes en
betydligt rikhaltigare provkarta på
olika slags samlingsformer. Vill
man försöka systematisera sam-
lingsfloran kan man lämpligen be-
gagna tre olika kriterier, nämligen
a) typ av partikombination, var-
vid fyra fall är tänkbara; treparti-

samverkan, mittensamverkan, h—cp- och h—fp-samverkan,

b) listornas antal och utformning, varvid man skiljer mellan i ena fallet en enda gemensam, s. k. varvad, lista och i det andra skilda listor med gemensam väljarbeteckning,

c) samlingslistans förhållande till de berörda partierna. Här kan man för enkelhetens skull begränsa sig till tre olika fall. I första hand kan man skilja mellan samlingslistor som godkändes, resp. icke godkändes av samtliga de berörda partierna. I andra hand kan man uppdelna de godkända samlingslistorna i sådana som blev, resp. ej blev allmänt accepterade av de berörda partiernas anhängare.

Mittensamverkan vanligast

Mittensamverkan var den utan jämförelse vanligaste samarbetskonstellationen. I Stockholm och Norrbotten samt på Gotland förekom den i samtliga valkretsar och frånsett Stockholms sjunde valkrets blev den överallt allmänt accepterad. Godkänd och allmänt accepterad mittensamverkan fanns dessutom i Katrineholm, Motala, Kalmar, Härnösand och Ångermanlands fjärde landstingsvalkrets. Dessutom förekom mittensamverkan i Malmö, Hälsingborg och Lund. I Lund godkändes den av både center- och folkpartiet men kan knappast anses ha blivit allmänt accepterad av bägge partier-

nas anhängare. I Malmö och Hälsingborg var det endast av centerpartiet som mittensamverkan blev officiellt godkänd. Överallt utom i Norrbotten användes gemensamma listor.

Av berörda partier godkänd h—cp-samverkan förekom i Västervik och Kristianstad. Samgåendet i Västervik kan möjligen betecknas som allmänt accepterat trots att det avgavs drygt hundra-talet röster med högerns eller centerns väljarbeteckning. I Kristianstad underkändes samgåendet av huvuddelen av centeranhängarna; där avgavs i år 558 centerröster (exkl. poströster) jämfört med 702 år 1964. I Västervik användes skilda listor men i Kristianstad en gemensam.

H—fp-samverkan i egentlig mening förekom icke på något håll. I Malmö och Hälsingborg var det dock endast dessa partier som stödde tanken på trepartisamverkan och speciellt i den sistnämnda staden, där man gick fram med skilda listor under en gemensam väljarbeteckning, kan man med viss rätt tala om h—fp-samverkan. Samling i Hälsingborg ville dock otvivelaktigt bli uppfattad som företrädare för borgerligheten i dess helhet.

En viss form av h—fp-samverkan förelåg dessutom i Medelpads andra landstingsvalkrets, där högern avstod från att delta för att förbättra folkpartiets vinstmöjligheter.

Situationen i Fyrstadskretsen

Godkänd och allmänt accepterad trepartisamverkan förekom endast i två landstingsvalkretsar, nämligen Landskronas och Mölndals. Omstridd trepartisamverkan förekom i Malmö, Hälsingborg, Lund och Växjö.

Situationen i Malmö kan betecknas som ganska svårdefinierad.

Samling i Malmö, som avsågs bli uppfattad som trepartisamverkan, godkändes inte av centerpartiet. Centerpartiet och folkpartistiska dissenters enades om mittensamverkan. Å andra sidan medverkade centerpartistiska dissenters i Samling i Malmö. Samling i Malmö begåvades dessutom av vissa högeranhängare med en spränglista med samma väljarbeteckning som huvudlistan men upptagande enbart högernamn. I Malmö förekom alltså dels trepartisamverkan som icke godkändes av mer än två av partierna och icke blev allmänt accepterad av mer än ett och detta endast med visst förbehåll, dels mittensamverkan, som godkändes endast av det ena partiet och icke blev allmänt accepterad av någotdera.

Situationen i Lund skilde sig i ett par avseenden från den som förelåg i Malmö. Varken center- eller folkpartiet anslöt sig till Samling i Lund utan enades i stället om mittensamverkan. Samlingslistan stöddes av högern men inte heller där blev den allmänt accepterad. Högerdissenters uppträdde med egen lista under högerns väl-

jarbeteckning. Trepartisamgåendet godkändes endast av ett av partierna och blev icke allmänt accepterat inom något; mittensamgåendet godkändes av båda partierna men torde inte ha blivit allmänt accepterat inom något.

Samling i Hälsingborg stöddes av högern och folkpartiet och torde även ha blivit allmänt accepterad inom bägge partierna. Centern stödde mittensamverkan.

I Växjö förekom en av höger- och folkpartidissenters lanserad lista som angavs företråda önskemålen om trepartisamverkan. Anslutningen till den blev mycket begränsad.

I Hälsingborg och Mölndal gick de samverkande partierna fram med skilda listor. I övriga städer användes gemensam, varvad lista.

SFF

För fullständighetens skull bör även Samling för Framsteg och Samling 66 omnämnas.

Samling för Framsteg väckte betydande uppmärksamhet vid sitt första framträdande i september 1965 och utgjorde ända fram till valdagen en något oberäknelig faktor. Alldeles före valet spred sig ett rykte att SFF avsåge att delta i stockholmsvalet med två spränglistor försedda med högerns, resp. folkpartiets väljarbeteckning och upptagande personer som inom dessa båda partier ville verka för SFF:s samlingssträvanden. Avsikten vore att ge väljarna en möjlig-

het att markera sitt krav på borgerlig enighet. SFF:s valsedlar skulle ha gjorts orangefärgade för att lätt kunna skiljas från partiernas egna.

Uppgiften angående färgen var i många återgivanden ofullständig, vilket framkallade farhågor att det skulle komma att föreligga risk för masskassering av borgerliga röster, som ej uppfyllde föreskriften att valsedel skall vara av vitt papper. Rätta förhållandet var att det var tryckfärgen och inte papperet som var orangefärgat.

Det är svårt att säga hur pass välgrundade de uppgifter kan ha varit, som gjorde gällande att SFF vore betänkt på ett valdeltagande i större skala. I själva verket torde dess valsedlar icke ha erhållit nämnvärd spridning utanför organisationens egna led. Enligt uppgift skulle det i hela Stockholm ha avlämnats ca ettusen sådana sedlar fördelade på högern och folkpartiet. De lär likväl ha fällt utslaget vid tillsättandet av sista mandatet i den tredje kretsen, som togs av högern med mycket knapp marginal.

Samling 66 i Göteborg innebar att de tre borgerliga partierna framträdde med en gemensam kommunalpolitisk programförklaring. Där emot förekom icke någon valteknisk samverkan.

Olika landstingsområden

Det kan ha sitt intresse att jämföra de på olika håll uppnådda val-

resultaten för att söka dra några slutsatser beträffande de skilda samarbetsformernas attraktionsförmåga och verkningsgrad.

Landstingsområdena och de tre landstingsfria städerna kan med hänsyn till förekomsten av borgerliga väljarbeteckningar delas i tre grupper; sådana där det icke i någon valkrets förekom andra än partiernas egna, sådana där det — i en, flera eller alla kretsar — förekom mittensamverkan men ej någon annan form av samverkan och sådana där samgåendet icke inskränkte sig till mittensamverkan.

I den grupp där det ej förekom någon valteknisk samverkan ökade de borgerliga partiernas andel av valmanskåren, jämfört med 1964, från 46,0 till 50,3, dvs. ökningen uppgick till 4,3 procentenheter. Härav hänförde sig 2,1 till centern, 1,7 till högern och 0,5 till folkpartiet.

I den grupp som icke hade kännning av någon annan samarbetsform än mittensamverkan ökade de borgerligas andel från 42,0 till 45,7, dvs. med 3,7 procentenheter. Härav svarade högern för 1,9 och mittenpartierna för 1,8. I de *valkretsar* inom gruppen där det inte förekom mittensamverkan ökades den borgerliga andelen med 3,9 procentenheter, varav 1,8 hänförde sig till centern, 1,6 till högern och 0,5 till folkpartiet. I kretsarna med mittensamverkan ökades den borgerliga andelen med 3,5

procentenheter, varav 2,1 hänförde sig till högern och 1,4 till mittenpartierna. Vid beräkningen av andelsförskjutningen inom de båda valkretskategorierna ingår icke poströsterna.

I de områden där det förekom samlingsrörelser som inte inskränkte sig till mittensamverkan ökade den borgerliga andelen med 2,5 procentenheter — från 49,6 till 52,1. I de kretsar inom gruppen, där det ej förekom någon valteknisk samverkan, ökade den borgerliga andelen med 2,4, varav 1,1 hänförde sig till högern, 1,0 till centern och 0,3 till folkpartiet.

Det är inte möjligt att dra några slutsatser enbart på grundval av de nu anförda siffrorna. Utslaget har varit alltför växlande. För att börja med de tre områden där mittensamverkan varit regel — Stockholm, Gotland och Norrbotten — så finner man, om man inräknar den centerpartistiska särlistan i Stockholms sjunde valkrets, att mittenpartiernas väljarandel ökade med resp. 1,0, 3,3 och 2,0. För högerpartiet blev ökningen resp. 2,9, 0,4 och 0,7. Dessa siffror ställer onekligen mittensamverkan i en mer nyanserad dager än de nyss anförda totaluppgifterna.

Enstaka kretsar

Beträffande utfallet av mittensamverkan när den bedrevs i enstaka landstingsvalkretsar kan följande siffror återges. Det bör kanske nämnas att i dessa fall måste skill-

naden mellan riksdagsvalet 1964 och landstingsvalet 1966 beräknas med ledning av röstsiffror vari poströsterna ej ingår.

I Katrineholm minskade mittenpartiernas andel med 0,8 medan högerns ökade med 1,4. I övriga valkretsar i Sörmland ökade högern med 1,2 och centern med 1,1 medan folkpartiet minskade med 0,4.

I Motala ökade mittenpartierna med 2,6 och högern med 1,8. I Östergötland i övrigt ökade högern med 1,9, centern med 2,3 och folkpartiet med 1,1.

I Kalmar ökade mittenpartierna med 2,2 och högern med 0,5. I resten av Kalmar län — frånsett Västervik där det förelåg h—cp-samverkan — stod högern stilla samtidigt som centern ökade med 0,7 och folkpartiet minskade med 0,2.

I Härnösand ökade mittenpartierna med 0,5 och högern med 2,7 och i Ångermanlands fjärde krets minskade mittenpartierna med 0,6 medan högern ökade med 1,5. I Västernorrlands län i övrigt — frånsett Medelpads andra krets där högern hade dragit sig tillbaka för att bädda för folkpartiet — ökade högern och centern med 1,6 och folkpartiet med 0,4.

Borgerlig tillbakagång i MbS-krets

Som förut nämnts fanns det endast två landstingsvalkretsar — Landskronas och Mölndals — där trepartisamverkan var helt oomstridd. I Landskrona, där man begagnade

en s. k. varvad lista, *minskade* den borgerliga väljarandelen med 1,5 procentenheter. I de delar inom Malmöhus län där det icke förekom valteknisk samverkan ökade den borgerliga andelen med 2,2 varav 1,5 hänförde sig till högern, 0,4 till folkpartiet och 0,3 till centern.

I Mölndal, där de tre borgerliga partierna hade skilda listor med samma väljarbeteckning, ökade den borgerliga andelen med 3,6. I övriga delar av Göteborgs och Bohus läns landstingsområde ökade den med sammanlagt 4,2; högern och centern ökade med 2,4 resp. 1,9 medan folkpartiet minskade med 0,1. I Göteborgs stad ökade de borgerliga andelen med 4,1; högern och centern ökade med 3,7 resp. 0,6 medan folkpartiet minskade med 0,2.

I de tre städerna Malmö, Hälsingborg och Lund avgavs i år över 106 000 borgerliga röster. Håri ingår 564 högerröster i Lund. Återstoden fördelade sig på drygt 95 000 röster för samlingslistorna och drygt 10 000 för mittensamverkan. Som redan nämnts stöddes samlingslistorna i Malmö och Hälsingborg av högern och folkpartiet, samlingslistan i Lund enbart av högern, mittensamverkan i Lund av centern och folkpartiet och mittensamverkan i Malmö och Hälsingborg enbart av centern.

Nedan anges hur den borgerliga väljarandelen ändrades mellan 1964 och 1966 och hur dessa ändringar fördelar sig på samlingslistorna och mittensamverkan. Andelarna

1966 har jämförts med vad de partier som godkände samlingslistorna, resp. mittensamverkan erhöll 1964.

I Malmö ökade den borgerliga andelen med 3,0 procentenheter, varav Samling i Malmö kan tillgodoräkna sig 1,6 och mittensamverkan 1,4.

I Hälsingborg ökade den borgerliga andelen med 3,5, varav Samling i Hälsingborg kan tillgodoräkna sig 2,0 och mittensamverkan 1,5.

I Lund ökade den borgerliga andelen med 1,3. I jämförelse med vad MbS och högern erhöll 1964 minskade Samling i Lund med 2,8. Mittensamverkan ökade med 2,2. Att det ändå föreligger en nettoökning av den borgerliga andelen sammanhänger med att de röster som tillföll en av högerdissenters lanserad särlista uppgick till 1,9 procent.

Vad Växjö beträffar så fick samlingslistan där endast ca 8,5 proc. av de borgerliga rösterna vilket motsvarade 4,7 proc. av väljarkåren. Samtidigt minskade högerns andel med 1,9 medan centerns och folkpartiets ökade med 1,6, resp. 0,7. Den borgerliga andelen ökade med 5,1 procentenheter. I övriga delar av Kronobergs län ökade den borgerliga andelen med 2,0, folkpartiets med 1,1, centerns med 0,5 och högerns med 0,4.

I Växjö blev försöket med samlingslista ett klart misslyckande. Trots det kan ingen valkrets med

trepartisamverkan uppvisa en kraftigare borgerlig framryckning.

H—cp-samverkan

H—cp-koalitionen i Västervik kunde tillgodoräkna sig en andelsökning på 2,0 samtidigt som folkpartiet ökade med 0,4. De röster som hade högerens och centerns väljarbeteckningar motsvarade 0,4, resp. 0,5 proc. och den borgerliga framryckningen uppgick alltså till sammanlagt 3,3. I de delar av Kalmar län där det inte förekom någon form av valteknisk samverkan — Kalmar stad hade mittensamverkan — uppgick den borgerliga ökningen till 0,5. Centern ökade 0,7 medan högern stod stilla och folkpartiet minskade 0,2.

I Kristianstad fick h—cp-koalitionen notera en minskning på 0,2 procentenheter jämfört med vad högern och centern sammanlagt erhöll 1964. Folkpartiet minskade med 0,6. Då emellertid 3,6 proc. av väljarna röstade med en centerpartistisk särlista, blev det likväl en borgerlig nettoökning på 2,8 procentenheter. I övriga delar av Kristianstads län uppgick den borgerliga ökningen till 2,1. Centern, folkpartiet och högern ökade med resp. 1,6, 0,3 och 0,2.

De flesta samlingslistor var s. k. varvade listor, som upptog företrädare för vart och ett av de partier vars väljare man vädjade till. I några fall gick man dock fram med skilda listor — en för varje parti — med gemensam väljarbe-

teckning. Detta skedde i Västervik, Hälsingborg, Mölndal och Norrbotten. I Kristianstad fanns två listor men det första namnet var gemensamt.

I Västervik ökade högerens väljarandel från 17,9 till 19,9 och centerns från 9,1 till 10,0 procent. Härvid har hänsyn tagits till de röster vid årets val som hade högerens och centerns väljarbeteckningar.

För Hälsingborgs del går det knappast att göra någon jämförelse mellan 1964 och 1966 med hänsyn till att MbS 1964 deltog med särskild lista. I jämförelse med 1962 ökade folkpartiet från 15,4 till 19,0 medan högern minskade från 22,0 till 21,3.

I Mölndal ökade högern från 8,5 till 14,8 och centern från 3,7 till 6,0 medan folkpartiet minskade från 28,2 till 23,3.

I Norrbotten ökade folkpartiet från 9,3 till 10,8 och centern från 10,8 till 11,3.

Till slut må ännu en gång påpekas att uppgifter om ändringar i väljarandelen, som avser mindre områden än andrakammarvalkretsar, har baserats på röstsiffror vari poströsterna ej är medräknade.

Några slutsatser

En granskning av årets valresultat ger stöd för uppfattningen att borgfred utan några valtekniska påbyggnader i allmänhet givit det ur borgerlig synpunkt bästa resultatet röstmässigt sett. I åtskilliga fall — om också mindre ofta än mång-

en gärna föreställer sig — kan valteknisk samverkan ändock ha varit välmotiverad emedan den inneburit mandatvinst genom tillvaratagande av överskottsroster.

Resultat från årets val tyder på att en valteknisk samverkan blir mer framgångsrik, totalt sett, när partierna går fram med egna listor under gemensam väljarbeteckning än när man använder s. k. varvade listor. Det kan samtidigt konstateras att systemet med skilda listor kan vara förenat med speciella nackdelar för det största av de samverkande partierna och vice versa. En tänkbar förklaring kan vara att väljarna i viss utsträckning är okunniga om listornas samhörighet med respektive partier och att varje parti av den anledningen förlorar en viss del av sina presumtiva väljare till det/de andra. Är okunnigheten jämt fördelad så måste det stora partiet förlora, eftersom en viss procent av ett större tal inte kan kompenseras av samma procent av ett mindre.

MbS har inte varit utan en viss framgång. Samtidigt synes det uppenbart att organisationen inte ens i Fyrstadskretsen är mäktig den

självpåtagna uppgiften att samla borgerligheten i ett enda parti. Det är lika mycket mittensamverkans som MbS' förtjänst att de borgerliga gick fram i tre av de fyra städerna i denna andrakammarvalkrets och tillbakagången i Landskrona, där MbS kämpade ensam för den borgerliga saken, ger klart vid handen att ett borgerligt enhetsparti icke utövar tillräcklig dragningskraft på väljarna.

Sannolikt är att MbS, eventuellt omdöpt till SFF, kommer att leva kvar i Fyrstadskretsen åtskillig tid ännu som en sydsvensk egendomlighet. Å andra sidan kan det från borgerlig synpunkt knappast finnas något att vinna genom dess utbredning till fler valkretsar.

Utfallet av mittensamverkan har varit mycket varierande. På vissa håll har resultatet varit klart bättre än mittenpartiernas genomsnittliga i samma region och på andra har det varit tvärtom. Det förhållandet att det inte gick särskilt bra i Stockhlm, som väger tungt i alla rikssiffror, kan ha medfört en benägenhet att underskatta värdet av fortsatt mittensamverkan.

OM högern och försvaret

Högern har sedan gammalt velat föra realpolitik och icke demonstrationspolitik. Den grundsatsen finns det intet skäl att överge. Men ej minst försvarsfrågans utveckling visar, att realpolitik på lång sikt innefattar mycket, som för stunden ter sig som blotta demonstrationer.